

NEMUNO DELTOS REGIONINIS PARKAS GAMTINIO TURIZMO AŠIS

Atskirai tikslinga paminėti Šilutės rajono savivaldybės teritorijoje esantį Nemuno deltos regioninį parką, kuriame sutelkta didelė minėtų lankytinų objektų dalis. Parkas įsteigtas 1992 m., siekiant išsaugoti Nemuno deltos regiono kraštovaizdį, jo gamtinę ekosistemą bei kultūros paveldo vertybes. Parko plotas – daugiau nei 29000 ha. Nemuno deltos regioninio parko kraštovaizdis itin turtingas. Parko teritorija apima seklias Kuršių marių įlankas, ištįsą Nemuno deltos upių ir upelių sistemą, senvaginius ežerus (žiogius), Krokų lankos ežerą, Nemuno žemupio užliejamas pievas, didžiausią regione polderių sistemą, Aukštumalos aukštapelkę ir kitas pelkes, didžiausią Lietuvoje Rusnės salą (plotas – 46 km) bei Ventės rago pusiasalį. Parko unikalumas – galimybė organizuoti ir vystyti tiek kultūrinį, tiek gamtinį (pažintinį, ekologinį, vandens) turizmo rūšis.

Nemuno deltos regioninis parkas išsiskiria savo išteklių gausa ir įvairove – ištisos gyvenvietės, architektūra, gamta, NATURA 2000 teritorija, kultūros ištekliais ir tradicijomis, sakraliniu paveldu ir kt. Nemuno deltos regioninis parkas etnografinio palikimo požiūriu yra unikalus. Tai istorinio Mažosios Lietuvos regiono dalis, priklausiusio Šiaurės Vakarų Europos kultūrinei provincijai, germaniškosios-skandinaviškosios kultūrų įtakos zonai. Be to, parko teritorija apima įvairialypę Mažosios Lietuvos, kuri atspindi įvairių krašto sričių tradicines gyvensenos ypatybes, dalį. Tuo Nemuno deltos regioninis parkas skiriasi nuo Pajūrio, Rambyno regioninių parkų, Kuršių nerijos nacionalinio parko, kurių kultūros paveldas atspindi konkrečios specifinės vietovės pobūdį.

Kraštovaizdis. Nemuno deltos lygumos vidutinis aukštis – vos 0,6 – 1,2 m virš jūros lygio. Žemiausia Lietuvoje vietoje yra Rusnės saloje prie Dumblio ežero (1,3 m žemiau jūros lygio). Deltos lygumos reljefas susiformavo paskutinio ledynmečio metu, o vėliau jį keitė Nemuno ir kitų upių nešmenų deltinės sąnašos.

Nemuno delta prasideda už 48 km nuo žiočių (žemiau Tilžės), kur Nemunas šakojasi į Rusnės ir Gilijos šakas. Rusnė 13 km nuo žiočių (ties Rusnės sala) šakojasi į Atmatą (13 km ilgio) ir Skirvytę (9 km ilgio). Vidutiniškai per deltą į Kuršių marias Nemunas nuplukdo apie 21 km vandens. Be to, delta raižo daug kitų upių ir mažų upelių, joje yra daug senvagių, kanalų, upių atšakų. Nemuno deltos lygumą tebekeičia Nemuno šakos bei prie Nemuno deltos prisišliėjusios Minijos, Šyšos, Tenenio, Leitės ir kitų upių deltos. Nemuno žiotyse be paliovos klostantis sąnašoms, Nemuno delta pamažu didėja ir slenka Kuršių marių link. Pavyzdžiui, nuo 1800 m. Delta prie Skirvytės žiočių į vakarus pasislinko daugiau nei 2 km. Ilgainiui upių sąnašos kaupėsi ir sėdo deltos lygumoje, upių žiotyse, užkimšo kai kurių upių atšakų angas ir taip susidarė senvagės. Atitrūkusios ir užneštos senvagės ilgainiui pavirto atskirais ežerėliais (šiam krašte jie vadinami žiogiais). Iš upių sąnašų susidarė ir kelios didesnės salos (Briedžių (Šv. Elenos), Kiemo, Vito ir kitos), kurios ilgainiui dėl didėjančio sąnašų srauto šliejasi prie sausumos.

Prie pat upių ir senvagių pakrančių ant periodiškai užliejamo smėlio, užnešamo dumblių, galima aptikti retų, ne kasmet išdygstančių augalų. Dėl potvynių ir upių sąnašų formuojasi kopos, žiogiai, susidaro specifinės sąlygos periodiškai užliejamose upių pakrantėse. Upėms suklostant smėlius susiformavo siaura paupių ekologinė juosta su unikalios kopomis. Ant jų plyti smiltpievės su ten augančiomis rečiausiomis į Lietuvos Raudonąją knygą įtrauktomis rūšimis bei bendrijomis. Ties vakarine Rusnės salos pakrante ir Kniaupo įlankoje tęsiasi plati (iki 300 m) vandens augalijos juosta. Deltos salose, nedidelėse smėlio salelėse ir pakrančių nendrynuose bei užliejamose pievose peri retos Lietuvoje bei Europos Sąjungoje paukščių rūšys (pilkoji žąsis, didysis baublys, jūrinis erelis, jūrinė šarka, avocetė, mažoji ir upinė žuvėdra, tulžys ir kt.).

Su deltos upių (Minijos, Atmatos, Skirvytės, Rusnės, kt.) kraštovaizdžiu ir šios vietovės biologine įvairove galima susipažinti plaukiant laivu iš Šilutės, Rusnės, Minijos ar Ventės.

Tik upių deltomis būdingi vertingi gamtiniai kompleksai ir retosios augalų bei gyvūnų rūšys saugomi Minijos botaniniame – zoologiniame draustinyje (plotas – 184 ha) ir Nemuno priešakinės deltos rezervate (plotas – 2482 ha). Minijos botaninis-zoologinis draustinis apima didžiąją Minijos upės kilpą bei prie jos prisišliejusį mišką. Dėl kasmetinių potvynių ir upių atneštų nuosėdų šalia Minijos susiformavo kupstuotos viksvinės pievos. Tokios užliejamos pievos, aptinkamos tik vakarų Lietuvoje, yra svarbios daugelio retų ir nykstančių paukščių rūšių perimvietėse. Nemuno priešakinės deltos rezervatas apima Kuršių marių dalį tarp Atmatos ir Skirvytės, polderių neužimtą Rusnės salos vakarinį pakraštį, Briedžių salą ir mažesnes saleles bei Vytines ir kitas protakas. Rezervato tikslas – išsaugoti teritoriją, kurioje vyksta aktyviausi natūralūs deltos formavimosi procesai, unikalią deltos augaliją bei gyvūniją. Lankytis rezervate draudžiama.

Upių sąnašos atitvėrė ir didelę Kuršių marių įlanką, tapusią dabartiniu Krokų lankos ežeru. Vienintelis Lietuvoje jūrinės (lagūninės) kilmės Krokų Lankos ežeras – didžiausias deltoje (plotas – 787 ha, ilgis – 4,1 km, plotis – 3,3 km). Krokų Lankos ežere ir apyežeryje išskirtos retos europinės svarbos buveinės, aptiktos retos Lietuvoje ir Europos Sąjungoje saugomos augalų ir gyvūnų rūšys. Ežere auga itin reta, į Lietuvos Raudonąją knygą įrašyta augalų rūšis – vandeninė plaumuonė. Ežero nendrynai ir aplinkinės užliejamos pievos – svarbios retų ir saugomų paukščių rūšių (didžiojo baulbio, didžiosios kuolingos, griežlės, pievinės lingės, gričiuoko, kt.) perimvietės. Užliejamose pievose aptiktas ir itin retas Lietuvoje stulgys, įtrauktas į globaliai nykstančių rūšių sąrašą. Siekiant išsaugoti šį itin vertingą gamtinį kompleksą ežere ir aplinkinėse buveinėse įsteigtas Krokų Lankos botaninis – zoologinis draustinis (1215 ha).

Prie vakarinės ežero pakrantės (ties keliu į Minijos (Mingės) kaimą) lankytojams įrengtas apžvalgos bokštelis, iš kurio galima stebėti šio unikalaus Lietuvoje ežero kraštovaizdį bei itin turtingą paukščių pasaulį.

Nemuno deltoje yra ir daug mažų senvaginių ežerų (Dumblis, Juodvalkė, Didysis Žiogis ir kiti).

Nemuno deltos regioniniame parke išliko unikali Lietuvoje deltinio tipo aukštapelkės (Aukštumalos, Medžioklės, Berštų, Rupkalvių ir kt.). Jos užima apie 25% deltos ploto. Itin vertinga yra Aukštumalos aukštapelkė. Jos plotas buvo beveik 2500 ha, tačiau nepažeistos natūralios buveinės išliko apie 900 ha plote. Ši aukštapelkės dalis yra paskelbta telmologiniu (pelkių) draustiniu. Aukštumala garsi visame pasaulyje kaip pelkėtyros mokslo lopšys. 1900 m. Vokiečių botanikas Karlas Vėberis visapusiškai ištyrė šią aukštapelkę ir 1902 metais išleido pirmą pasaulyje pelkėtyros knygą – monografiją vokiečių kalba „K.A. Vėberis ir Aukštumalos aukštapelkė“. Aukštumaloje išskirtos europinės svarbos buveinės, aptiktos 175 aukštesniųjų augalų rūšys, iš kurių 5 įtrauktos į Lietuvos Raudonąją knygą. Šioje pelkinėje ekosistemoje su daugeliu mažų ežerėlių rastos retos gyvūnų rūšys, saugomos Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Čia peri 17 retų paukščių rūšių, įtrauktų į Lietuvos Raudonąją knygą (gervė, tetervinas, dirvinis sėjikas, didžioji kuolinga, tikutis ir kitos), aptiktos 4 saugomos Lietuvoje retos žinduolių rūšys.

Aukštumalos draustinyje (ties keliu Šilutė – Ventė) yra įrengtas pažintinis takas lankytojams su apžvalgos bokštu, kurio ilgis į abi puses yra 1740 metrų. Pažintinis takas vingiuoja buvusią kūrgrinda. Kūrgrinda – dar XVIII a. Palikimas. Kai buvo nutiestas kelias skersai pelkės, jungiantis keletą jau neegzistuojančių pelkininkų kaimų. Pažintinis Aukštumalos aukštapelkės takas – tai reta galimybė susipažinti su aukštapelke, pažinti jai būdingus augalus bei gyvūnus, pamatyti unikalų kraštovaizdį, bei patirti savitą ir nepakartojamą pelkės grožį.

Nemuno delta – viena iš nedaugelio vietų Lietuvoje ir Europoje, kur dar galima pamatyti nuolat apsemiamus didelius pelkėtų lapuočių miškų masyvus – europinės svarbos buveines. Daugiausia natūralių pelkėtų lapuočių miškų buveinių išliko Žalgirių miške, kur auga pelkei nebūdingi šimtamečiai ąžuolai, juodalksniai, beržai, kiti lapuočiai su eglių bei pušų priemaiša. Žalgirių miškas juosia didelę Rupkalvių aukštapelkę, kuriai išsaugoti įsteigtas telmologinis (pelkių) draustinis. Pavasarinių, o kartais ir rudeninių potvynių metu didesnė miško dalis nuolat apsepiama. Žalgirių miškui būdinga itin didelė biologinė įvairovė. Čia išliko Rupkalvių aukštapelkė, seni pelkėti lapuočių miškai bei potvynių metu nuolat užliejamos pievos – kažkada ten gyvenusių žmonių palikimas. Šioje unikaloje gamtinėje teritorijoje aptikta apie 200 augalų rūšių. Miške ir

pelkių kompleksuose peri daugelis retų paukščių rūšių, saugomų Lietuvoje bei Europos Sąjungoje (juodasis gandrai, erelis rėksnys, gervė, didysis apuokas ir kt.). Pievose prie žalgirių miško aptikta viena svarbiausių Lietuvoje stulgio (globaliai nykstančios rūšies) perimvietė.

Žalgirių miške išliko ir unikalus buvusios didžiausios pelkininkų kolonijos kaimas. Žalgirių kaimas susiformavo XIX a., pradėjus kurti pelkininkų kolonijas ir įkuriant nedideles sodybėles su 1-3 ha žemės sklypeliais aukštapelkių pakraščiuose, grioviais nusaustuose durpynų plotuose. Pelkininkų kolonijose sodybos ir gyvenamieji pastatai buvo taisyklingai surikiuoti palei tiesius keliukus, buvo suformuoti stačiakampiai sklypų kvartalai. Pelkininkų kolonijų gyventojai augino bulves bei kitas daržoves ir jas tiekėdavo tuometinės Rytų Prūsijos miestams, dirbo durpynuose. Siekiant išsaugoti ir eksponuoti paskutinį išlikusį pelkininkų kaimą ir jo žemėnaudos ypatumus įsteigtas Žalgirių kaimo kraštovaizdžio draustinis.

Su Žalgirių pelkininkų kaimu itin turtinga Žalgirių miško biologine įvairove lankytojai gali susipažinti Žalgirių pažintiniame take (ties Šilutės – Rusnės plentu), kurio ilgis 1860 metrų.

Augalija ir gyvūnija. Nemuno delta bei ją supančios teritorijos išsiskiria itin didele buveinių bei floros ir faunos įvairove. Regioniniame parke užregistruota daugiau nei 600 žiedinių augalų rūšių, tarp kurių yra 25 retos ir nykstančios rūšys, įtrauktos į Lietuvos Raudonąją knygą. Nemuno deltoje aptikta itin reta Lietuvoje, išnykstanti vandeninė plaumuonė. Itin vertingos delta supančiose šlapiose pievose bei deltos smiltpievėse augančios rūšys, sutinkamos tik Pamario regione: druskinis vikšris, pajūrinis sotvaras, pajūrinė narytžolė ir kitos. Deltoje išskirta daugiau nei 20 europinės svarbos buveinių tipų (upių žiotys, dumblingos upių pakrantės, lagūnos, smiltpievės, sezoninių potvynių metu užliejamos pievos ir miškai, pelkėti lapuočių miškai, aukštapelkės, tarpinės pelkės ir kt.).

Tarp daugybės deltoje gyvenančių bestuburių rūšių aptikta retų moliuskų bei vabzdžių rūšių, įtrauktų į Lietuvos Raudonąją knygą (ovalioji geldutė, didysis karališkasis laumžirgis, žaliasis laumžirgis, žaliasis laumžirgis, geltonkojis žirgelis, šarvuotoji skėtė, žalvarinis puošniažygis, palinis žvitražygis, machaonas, kraujalakinis melsvys, pievinis satyriukas ir kt.).

Nemuno deltos vandenyse aptinkama apie 50 žuvų rūšių. Nemuno deltoje bei gretimose Kuršių marių dalyje gyvena kelios retos, į Lietuvos raudonąją knygą įrašytos žuvų rūšys: jūrinė nėgė, lašiša ir vijūnas. Nemuno deltos vandenyse aptinkamos ir kelios retos Europoje žuvų rūšys: upinė nėgė ir mažoji nėgė, salatis, ožka, kartuolė, perpelė ir šamas. Pro Nemuno žemupį driekiasi svarbiausias Lietuvoje daugelio praeivių žuvų rūšių (nėgės, lašišos, šlakio, žiobrio, vėgėlės, stintos ir kt.) migracinis kelias. Deltoje neršia stintelės, stintos, šamai, perpelės. Į deltos senvages ir žiogius, ežerus su potvynio vandenimis įplaukusios neršia lydekos, storkiai, karšiai, kuojos. Nemuno delta nuo seno garsėjo kaip žvejų kraštas. Tai – viena žuvingiausių vietų Baltijos regione. Mėgėjiška žvejyba Nemuno deltos regioniniame parke leidžiama laikantis mėgėjiškos žvejybos taisyklių. Neršto metu galima žvejoti tik stintą, migruojančią iš Kuršių marių į upes. Poledinė stintų žvejyba Kuršių mariose itin populiarūs ir kasmet sutraukia tūkstančius žvejų mėgėjų.

Deltos pelkėse ir vandenyse aptinkama įvairių rūšių varliagyvių ir roplių, tarp kurių yra ir retos bei saugomos Lietuvoje raudonpilvė kūmutė bei nendrinė rupūžė. Daugelyje deltos vietovių galima pamatyti paprastą žaltį, o raistuose dažnos paprastosios angys, žmonių paprastai vadinamos gyvate marguole.

Nemuno deltos regioniniame parke aptikta 50 žinduolių rūšių, iš kurių 14 rūšių įtraukta į Lietuvos Raudonąją knygą. Šioje teritorijoje aptiktos kelios retos Europoje šikšnosparnių rūšys, miškuose gyvena beržinės sicistos ir šermuonėliai, o upeliuose ir ežeruose – ūdros. Daugelyje deltos vietovių galima pamatyti čia itin gausių bebrų trobeles. Deltos miškai ir pelkės yra svarbiausia briedžių prieglauda Lietuvos Pamario krašte. Visoje Nemuno deltoje įskaitant ir Rusijai priklausančią deltos dalį gyvena kelios vilkų šeimos.

Labiausiai Nemuno delta išgarsėjo kaip paukščių karalija – Nemuno deltos regioninis parkas – viena svarbiausių Europos vietų migruojantiems vandens paukščiams.

Užliejamos regioninio parko pievos – vienos iš svarbiausių Europoje traukiančių gulbių giesmininkų poilsio vietos. Kasmet kovo – balandžio mėnesiais ten susitelkia iki 4000 Europos tundrose perinčių gulbių giesmininkų, kurių skardų „trimitavimą“ galima girdėti daugelyje deltos

vieta. Delta supančiose šlapiose lankose yra vienos svarbiausių Europoje baltakakčių ir pilkųjų žąsų poilsio vietos. Didelių pavasario potvynių metu ten galima stebėti didžiulius baltakakčių žąsų būrius, apsistojus pakeliui į perimvietes arktikos tundrose, kuriuose suskaičiuota iki 100000 paukščių. Deltoje pavasarinės migracijos metu nuolat registruojami didžiausi Lietuvoje traukiančių rudagalvių ir dryžgalvių kryklių, cyplių, smailiauodegių, šauštasnapių ir pilkųjų ančių, bei laukių būriai.

Deltos seklumose, smėlio salose ir aplinkinėse šlapiose pievose yra vienos svarbiausių Baltijos regione migruojančių sėjikinių paukščių poilsio vietos. Pastaraisiais metais ten stebėti labai dideli pempų (iki 11000 paukščių), gaidukų (iki 8000), juodkrūčių bėgikų (iki 500) ir kitų sėjikinių paukščių būriai.

Vasaros pabaigoje (liepos – rugpjūčio mėnesiais) deltoje galima stebėti juodųjų žuvėdrų būrius. Tai – vienintelė vieta Lietuvoje, kur kasmet telkiasi iki 15000 šių retų Europoje paukščių.

Nemuno deltoje yra vienos svarbiausių Europoje migruojančių rudagalvių ir kuoduotųjų ančių poilsio vietos. Pastaraisiais metais rudeninės migracijos metu ten stebėta apie 40000 rudagalvių ančių ir iki 50000 – kuoduotųjų ančių.

1993 m. Nemuno deltos regioninis parkas pagal Ramsaro konvencijos kriterijus pripažintas tarptautinės svarbos teritorija migruojantiems paukščiams, o 2004 m. parke įsteigta Europos Sąjungos „Natura 2000“ tinklo (apimančio ES saugomas gamtines vietas) teritorija.

Nemuno deltos regioniniame parke vykdoma didžiausia Jungtinių Tautų Aplinkos Programos ir kitų tarptautinių aplinkosauginių organizacijų vandens paukščių bei jų svarbiausių buveinių apsaugos programa „Sparnai virš vandenų“. Programos tikslas – svarbiausių migruojančių vandens paukščių žiemaviečių bei poilsio vietų visame migraciniame kelyje Vakarų Palearktikoje (tarp jų ir Nemuno deltoje) išsaugojimas.

Pavasari didžiulių migruojančių vandens paukščių būriai sutraukia stebėjimo mėgėjus. Didžiausias migruojančių gulbių, žąsų ir ančių būrius Nemuno deltoje kovo – balandžio mėnesiais galima stebėti potvynių užlietose pievose Rupkalvių ir Žalgirių ornitologiniuose draustiniuose (ties keliu Šilutė – Rusnė), Sausgalvių ornitologiniame draustinyje (prie Sausgalvių kaimo), Rusnės salos pietinėje dalyje, Minijos senvagės botaniniame – zoologiniame draustinyje bei kitose deltos vietovėse.

Rugpjūčio – spalio mėnesiais didelius migruojančių vandens paukščių būrius gali stebėti Kintų žuvininkystės tvenkiniuose, iš regyklų ir apžvalgos bokštų, įrengtų paukščių stebėtojams prie Krokų Lankos ežero, Ventės Rago ir Rusnės saloje, bei Aukštumalos ir Pakalnės pažintiniuose takuose. Tačiau didžiausių sparnuočių įvairovę galima pamatyti plaukiant laivu ties Kniaupo įlanka ir Krokų Lankos ežeru bei ties Atmatos upės žiotimis susiformavusiose smėlio salelėse.

Informacijos šaltiniai: www.nemunodelta.lt, www.siluteinfo.lt